

Момчило Суботић
Институт за политичке студије

ФИЛОЛОГИЈА И ГЕОПОЛИТИКА

Сажетак

Аутор у чланку указује на инструментализацију филологије у геополитичке сврхе на српском етнојезичком и историјском простору. Најпре од стране Хрвата који су преузели српски народни језик и прогласили га за хрватски књижевни језик (19. век), што ће по истом моделу у титоистичком периоду учинити муслимани (од 1993. Бошњаци) и Црногорци у време разбијања и распада друге југословенске државе. Поред историјског метода, аутор је користио анализу садржаја, као и метод синтезе. Циљ овог рада је да се укаже како се присвајањем српског језика и његовим преименовањем од стране Хрвата, а у југословенском периоду и босанских муслимана, а затим Црногораца, створила нова геополитичка позиција, која је за Србе и Србију најсличнија оној из времена окупације (1878) и анексије (1908) БиХ од стране Аустроугарске.

Кључне речи: Филологија, геополитика, Хрватска идеја југословенства, српска идеја југословенства, идеја о „троименом народу“, Босански „геополитички троугао“, Црна Гора.

1. АУСТРО-ХРВАТСКИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЈЕКАТ ИЛИРСТВА И ЈУГОСЛОВЕНСТВА

Нигде филологија није тако везана за геополитику и инструментализована у геополитичке сврхе, као што је то случај са хрватском, тј. аустрохрватском пројекцијом илирства и југословенства и српско-хрватским језичко-етничким феноменом.

Нигде географија није извршила тако одлучујући утицај на политичке идеје и државну политику, као што је то случај са Хрватском. Географски чинилац је овде поистовећен са државним разлогом. Отуда је „геополитика хрватски нагон више него код

других јужнословенских народа“.¹ Парадокс хрватске геополитике садржан је у тежњи Хрвата да се политички вежу за запад, а да се истовремено територијално прошире на исток.

Илирски покрет настао 1835, појавио се са ставом да су Словенци, Хрвати, Срби и Бугари један народ – Илири, који говори једним – илирским језиком. Хрватски илирци, на челу са Људевитом Гајем, су једноставно одбацили свој хрватски-кајкавски језик и преузели, те Вуков српски народни језик и прогласили га за илирски, од 1943, када је Аустрија забранила илирски, он „постаје“ хрватски. Међу Србима овај покрет није имао много присталица.² Срби су одмах видели његову антисрпску геополитичку конотацију. Преузимањем српског језика Хрвати долазе у нераскидиву везу са Србима. За овакав феномен и преседан да један народ одбаци сопствени и узме језик другог народа, пресудни су били не културни него геополитички циљеви. Циљ илираца циљ је био стварање географски довршене и геополитички самосвојне и одрживе хрватске државе. Ову чињеницу је признао и Људевит Гај, као и Мирослав Крлежа, кајкавац и најпознатији хрватски писац³. И Крлежа је признао да је и Илиризам почео „избацивањем хрватског језика као мртвог трупа кроз прозор“, те присвајањем српског језика. С језиком је ишла и српска књижевност, нарочито дубровачка, која је Вуку послужила за стандардизацију српског језика, и најпосле српски католички народ и њихов историјски и етнојезички простор.⁴ Ова хрватска територијална посезања⁵ настављена су

1 Милош Кнежевић, „Геополитичко окружење СР Југославије“, у: *Геополитичка стварност Срба*, ИГС, Београд, 1997, 232-233.

2 Тек неколицина Срба, и то католика попут песника Петра Прерадовића, правника Огњеслава Утјешеновића Острожинског и неколико Срба босанских фрањевца у илиризму је видело неки облик шире идентификације.

3 Крлежа је писао и на сопственом хрватском, кајкавском језику и на српском, штокавском. Његове *Баладе Петрице Керемпуха*, на кајкавском оцењиване су као изванредна поема, што се не би могло рећи за *Глембајеве...* писане на српском језику.

4 Медо Пуцић, Србин католик из Дубровника, констатује, „...Али су Хрвати, формулисавши своје погледе на будућност примили српски језик као званични, српску литературу као своју, српску земљу као своју рођену, обележавајући их само својим именом...“ Према: Лазо М. Костић, Крађа српског језика, Баден, 1964, стр. 55.

5 Великохрватске идеје вежу се за Павла Ритера Витезовића, чија је *Croatia rediviva*“ постала обавезна литература за рад Гаја, Штросмајера, Старчевића, Јагића, Квагнерника, Франка, Супила, Пилара, Трумбића, Радића, Мачека, Павелића и усташке НДХ-„*Sroatica sacra*“, до Туђмана и његове готово етнички чисте католичке Хрватске. Сви они су се позивали на фамозно „хрватско државно и историјско право“ и тезу о хрватском „политичком“ народу у стварању хрватског геополитичког „оптимума“ на српском простору и од српског народа. Нигде географија није толико извршила утицај на политичке идеје као у Хрватској. Величина и облик Хрватске диктирали су хрватске мегаломанске и геноцидне геополитичке конструкције. Јер, „хрватска переса“, „кифла“, „раскречена кобасица“, хрватски „меки трбух“ тражио је да се попуни српским простором Босном и Херцеговином, а пре тога и другим наведеним српским покрајинама. Отуда су и босански муслимани у Павелићевој визији „двигеће

кроз цео 20. век, све до слома и окупације Републике Српске Крајине од стране Хрватске. Био је то добро замишљен и ефектно разрађен аустријско-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства⁶, без којег трожупанијска кајкавска Хрватска никад не би изишла на ширину српског штокавског етнојезичког простора: у српску Далмацију, Лику, Кордун, Босну, Херцеговину, Славонију, Банију, Дубровник, Барању.

Већ је патријарх Рајачић, 1861. године, учио покушај Хрвата да илирством, а затим југословенством затупе српски патриотски осећај, да тек примљени српски језик прогласе југословенским, да под наводно заједничким именом, из уских кајкавских подручја запоседну српско штокавско подручје, а Србе приведу католицизму. „Срби имена свога које има своју историју у свету и словенству ни за чије име променити неће. Ово ни за љубав `великоилирства` ни `великојугословенства` ни `хрватства` све да им силом намерава наметнут“ – говорио је Рајачић.⁷

С илиризмом, наине долази до првог, историјског сусрета Хрвата и Срба; тај сусрет био је и њихов међусобни сукоб, који траје до данашњих дана. Оно што није пошло за руком Гају, услед отпора српских националних институција и свесних појединаца, успело је Штросмајеровом југословенству⁸ и Јагићевом филолошком сербокроатистичком пројекту. Штросмајерова идеја југословенства под Југословенима подразумева само три народа (Словенце, Хрвате и Србе, дакле без Бугара), а то значи оне народе који већ живе у Аустрији. Југославија би, у федерализованој Аустрији, требало да ова три народа представи као један, тј. као Југословене. Срби, као најбројнији међу Јужним Словенима у Аустрији, требало је тако да изгубе свој национални идентитет. То је био и стратешки циљ Штросмајерове идеје југословенства.

Штросмајер је ради привођења Србије и Срба Бечком двору, односно трећој, јужнословенској федералној јединици, са центром у Загребу, тактички, не и стварно, стајао на становишту о културном, језичком и политичком јединству Срба и Хрвата. Јагићев пак модел „Хрвата-Срба“, полази од става да су Хрвати и Срби један народ по језику а два народа по вери, те да сваки треба да задржи

хрватског народа“, које је и Туђман користио у борби против Срба у РС Крајини и Републици Српској.

6 Види: Момчило Суботић, *Политичка мисао србистике*, поглавље: „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, ИПС, Београд, 2010, стр. 71-123

7 Василије Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848-1914*, НИП Политика, Београд, 1991, 81.

8 „Дугогодишње Штросмајерово стајалиште према Србији треба тумачити и кроз његово неоправдано увјерење о могућности `повратка православних` у `католичко јединство`“. Иван Мужих, *Хрватска политика и југословенска идеја*, Сплит, 1969, стр. 29.

своје име и национално име своме језику, предлажући да се на истоку језик зове српски, а на западу хрватски. Јагић је на тај начин сугерисао не само да се језик дели по верској основи него је дао основ тумачењу да западна ијекавска варијанта представља хрватски језик. Дакле тамо где је Вук стандардизовао српски језик. Ако је и од Јагића, ово је превише. Јагић је свакако знао да је дубровачка литература српска. Да је то тако сведочи и дон Иван Стојановић у књизи „Дубровачка књижевност“ (1900) за коју каже да је „прворођена кћи српска“. Тих година (1897) Матица хрватска је српске народне песме, које је Србин католик дон Иво Рајићскупљао по у дубровачком залеђу и диљем Херцеговине, штампала као хрватске народне песме, што је и сам Јагић критиковао сматрајући да Хрвати стварају идентитет „крпежом“.

Илиризмом и хрватском идејом југословенства, а једно и друго значе хрватство и великохрватство, Аустрија је настојала да парира ослободитељској и ујединитељској идеји Кнежевине Србије У ту сврху, Бечки двор и Римокатоличка црква настојали су да одрже Хрвате као посебну народну заједницу, да их ојачају на рачун Срба и употребе као средство за остваривање својих геополитичких интереса и мисионарских и прозелитских циљева. Тај смер у хрватској политици нарочито је дошао до изражаја након „Првог католичког конгреса“ одржаног у Загребу 1900. године. Од тада се хрватство организује на католичким основама; на том католичко-хрватском скупу донета је одлука да се сви католици српскохрватског, тј. српског језика, имају сматрати Хрватима. У складу са овом идејом у другој половини 19. и почетком 20. века извршени су бројни историографски и културни, језички и други фалсификати од хрватских писаца и њихових институција у погледу српске историјске, језичке, књижевне и друге културне националне баштине. Неке смо већ поменули. Иако Хрвати нису могли сакрити чињеницу да су језик преузели од Срба, они су га без обзира и устезања преименовали у хрватски. Тако је Томо Маретић признао да је његова *Граматика и стилистика хрватскога или српскога језика* (1899) прављена по корпусу Вукових и Даничићевих дела, а за *Рјечник хрватскога језика* (1910) аутори Иван Броз и Фрањо Ивековић кажу да је настао на основу дела Вука, Даничића, Његоша и Милана Ђ. Милићевића. Исто је и са Брозовим *Хрватским правописом*. Из овога следи логично питање каква је то хрватска граматика, речник и правопис писани на основу српског језика и српским језиком.

2. СРПСКА ИДЕЈА ЈУГОСЛОВЕНСТВА

У предјугословенском периоду код Срба је постојала свест о српској језичко-етничкој заједници. То је била светосавско-доситејевско-вуковска српска језичка парадигма из које је израсла и српска идеја јужнословенства. Ову идеју међу Србима најдоследније су заступали прваци Матице српске Теодор Павловић (1804-1854) и Јован Суботић (1817-1886), и она је била општеприхваћена од српске друштвене и политичке елите све до Првог светског рата. Павловић и Суботић полазили су од становишта европске славистике: Ј. Добровски, Ј. Копитар, П. Шафарик, Ф. Миклошич, Д. Обрадовић, В. Караџић, Ђ. Даничић, поготово од Вукове тезе: „Сви Срби су штокавци, и сви штокавци су Срби“. Без обзира на веру: православну, римокатоличку или мухамеданску. О Србима „три закона“, пре Вука, писао је Доситеј Обрадовић (*Писмо Харалампију...*) У чему се састојала ова идеја? Павловић и Суботић су истичали чињеницу да постоје четири блиска јужнословенска народа: Словенци, Хрвати, Срби и Бугари, који се разликују по језику. Ова посебност језика није их спречавала да развијају односе културне и политичке сарадње. Али не и политичког, поготово етнојезичког јединства. Ову идеју заступао је и кнез Михаило, као и водећи српски научници и политичари у Србији: Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић, Никола Пашић, Милован Миловановић, Никола Стојановић, Слободан Јовановић и други. Павловић-Суботићева идеја јужнословенства успешно је парирала штротројерско-јагићевској парадигми југословенства и сербскоистике.

Геополитички смисао хрватског илирства и југословенства добро је разумео и објаснио прота Димитрије Руварац (1842-1931) у свом спису: *Ево, шта сте нам криви*.⁹ Гајево илирство и Јагићеву језичкоетничку великохрватску „смицалицу“ одлично је расветлио филолог Љубомир Стојановић (1860-1930) у академској беседи у СКА 1897. године.

Јован Дучић (1873-1943) дефинисао је илирски покрет као хрватски препород који заједно са „југославизмом представља чисто хрватску ствар“. Дучић истиче „...Хрватски језик био је у Загорју кајкавски, а по острвима чакавски. Гај смисли стога да Хрвати прихвате српску штокавштину. Тим говором су се служили и Далмација и Славонија, зато што су их Срби насељавали кроз неколико последњих столећа. Ово прихватање српске штокавштине, мислио

⁹ Земунски прота Димитрије Руварац, веома плодан писац, у свом спису: *Ево, шта сте нам криви* наводи између осталог историјске фалсификате Армина Павића, похраваћеног Србина католика из Жумберка, дон Миховила Павлиновића, Вјекослава Клаића и друге.

је Гај, ујединило би хрватске крајеве. А како је и цела дубровачка књижевност писана на српској штокавштини исто онаквој на каквој су писане српске песме, усвајање српског књижевног језика значило би анектирати и Дубровник за Хрватску, а не оставити га Србима...Ово је главно дело Илиризма“.¹⁰

Лазо М. Костић (1897-1979), правник, историчар, професор Београдског универзитета, доживотни емигрант у Швајцарској, један од најпродуктивнијих српских писаца са око 80 књига, у *Крађи српског језика*, истицао је тезу да су: „Хрвати послуживши се илирским покретом, учинили нешто незапамћено и невиђено у свету: они су присвојили српски језик и прогласили га за хрватски језик“.

Српска идеја југословенства заснована на Вуковом филолошком програму о „Србима три закона“ и језичком разликовању Срба и Хрвата, одржала се до 7. децембра 1914. године (Нишка декларација Српске Владе), а онда је Штросмајеровско-јагићевска идеја о „једном троименом народу“ овлада српском друштвеном и политичком елитом.

Хрватску (Штросмајер-Јагићеву) идеју југословенства хрватски писци и (гео)политичари су, као што смо показали, прихватили из тактичких, геополитичких разлога, ради стварања хрватске нације и државе. Нажалост, већи број српских интелектуалаца, попут Јована Скерлића¹¹, Александра Белића, Јована Цвијића¹², Владимира Ћоровића, Станоја Станојевића, Слободана Јовановића и других, прихватили су хрватску идеју југословенства или из незнања или због површности у мишљењу и деловању. Иако су могли знати за тадашње хрватске антисрпске ставове и политичко-територијалне претензије, за политички концепт усвојен н Првом хрватском католичком састанку у Загребу 1900. о хрватизовању Срба католика; познате су им биле и хрватске антисрпске демонстрације из 1895, 1902, 1905. и 1914. године. И поред свега тога за стварање Југославије није искоришћена српска идеја југословенства, која је била компатибилна са идејом панславизма и славистике и која је стајала на јасном разликовању српског од хрватског језика. Искоришћена је Штросмајерова или аустро-хрватска идеја југословенства, која се заснивала се на идеји о „троименом“ народу, коју нико међу Србима није заступао. (Цвијић је попут Јагића, и вероватно под Јагићевим утицајем, користио назив „Србо-Хрвати“)

10 Јован Дучић, *Верујем у Бога и у Српство*, Дерета, Београд, 2004, стр. 15-16.

11 Скерлић је у духу хрватске идеје југословенства предлагао да Срби прихвате латиницу, а Хрвати екавско наречје.

12 Јован Цвијић је попут Јагића (можда и под Јагићевим утицајем) говорио о Србо-Хрватима, не базирајући се на језичку различитост. Јер, могао је тако да говори и о Србо-Бугарима, или ма ком другом народу.

Српска идеја југословенства, напуштена је најпре на филолошком а потом и на политичком пољу. Учинио је то већ Вуков следбеник Ђура Даничић. Даничић је, као и Вук, чакавско наречје држао за хрватски језик, кајкавско за словеначки, а штокавско наречје за српски језик. Научно је подупирао Вукове погледе на српски језик и књижевност, познатим делима: *Рат за српски језик и правопис* и *Разлике између српског и хрватског језика* (1858). Али, после Вукове смрти, прихватиће хрватску, штросмајерско-јагићевску тезу о двонационалном имену српског језика као: *хрватски или српски*, због чега је изабран за тајника ЈАЗУ (1867) и преселио се из Београда у Загреб. Као резултат његове научне недоследности појавио се *Рјечник хрватскога или српскога језика*, који ЈАЗУ издаје 1882. године.

Затим је српска идеја југословенства напуштена и на политичком пољу. Српска влада је ушла у рат са југословенским програмом, тј. са циљем ослобођења неослобођене браће, Хрвата и Словенаца (који ово ослобођење нису ни тражили) и уједињење у заједничку југословенску државу. Међутим, српска друштвена и политичка елита није до краја проникла у хрватски политички менталитет и пристала је на хрватске фалсификате о језичком јединству „троименог“ народа, па је у складу са овом тезом назив језика у Краљевини СХС/Југославији био „српско-хрватско-словеначки, што је било далеко од научних чињеница.

Прву југословенску државу, 1918. године, сачињавали су три народа: Срби, Хрвати и Словенци, а другу титоистичку шест народа, још три народа: Македонци, Црногорци и Муслимани (од 1993. Бошњаци) настали су из српског етнојезичког супстрата. У постјугословенском периоду Бошњаци и Црногорци су по хрватском језичком моделу извршили преименовање српског језика у „босански“ и „црногорски“ језик са циљем да и они конституишу сопствену нацију и државу. Терен за конституисање ових антисрпских државоликих творевина припремио је Јосип Броз, настављајући Штросмајерово дело. Јосип Броз и кроатокомунистичко вођство КПЈ стајали су на позицијама КИ и њеног Петог конгреса (1924) о разбијању југословенске државе чије одлуке ће за све време њеног трајања доследно спроводити. КПЈ је наставила да то чини и након промене Коминтернине политике половином тридесетих година 20. века. Такву политику најбоље илуструје Дрезденски конгрес КПЈ из 1928, који је донео одлуку о стварању независних држава: Хрватске, Словеније, Македоније, затим Црне Горе (први пут у званичним партијским документима), док би Космет био прикључен независној и уједињеној Албанији, а право на отцепљење даје се

и мађарској мањини у северној Војводини, што је Србију сводило на преткумановске границе. На Дрезденском конгресу је призната црногорска нација „која се бори за своје ослобођење“, што нису никад тврдили ни црногорски федералисти, али је то послужило Јосипу Брозу да на Петом конгресу КПЈ у Београду 1948. године, истакне да је уједињење Црне Горе и Србије 1918. године изведено „против воље и расположења црногорског народа а уз помоћ бајонета српске војске..., путем силе и преваре...“¹³

Под изговором „великосрпског хегемонизма“, Броз је заштитио Хрвате због учињеног геноцида над Србима, те по налозима КИ и у духу политичких ставова Британаца и ХСС-а извршио федерализацију земље која није утемељена ни на историјском ни на етничком начелу, те тако успоставио „државу равнотеже“, „недовршену државу“ засновану на идеји: „слаба Србија, јака Југославија“. Према изјави Душана Биланчића, Јосип Броз је десет дана након ослобођења Београда, на седници Политбироа рекао: „Ми се у Србији морамо понашати као у земљи коју смо окупирали“. А кад су му скренули пажњу да „од покрајина жели направити државе и свести Србију на Београдски пашалук“, он је одговорио: „Па то и хоћу“.¹⁴

Јосип Броз се клонио сваког југословенства и југословенске државе; уместо тога из геополитичких разлога лансирао је тезу о „братству и јединству“, прогласио нове нације у лику Црногораца, Македонаца, а шездесетих година и босанских Муслимана и отворено кренуо у конфедерализацију југословенске државе. Овај његов модел једва да је преживео свог креатора.

И овде је испредњачио језички сепаратизам Хрвата. Најпре је Новосадским споразумом из децембра 1954. „утврђен“ заједнички народни и књижевни језик Хрвата, Срба и Црногораца, под називом хрватскосрпски/српскохрватски. Већ 1967. Хрвати устају против овог споразума својом *Декларацијом о називу и положају хрватског књижевног језика*, коју је потписало 18 хрватских националних институција и њихов највећи књижевник Мирослав Крлежа. Крлежа је то лаконски објаснио речима да Срби и Хрвати имају један језик који Хрвати зову хрватски, а Срби српски. На ово је одговорило око 40 српских књижевника својим *Предлогом за размисавање*, чиме је само примљено к знању и прихваћено њихово залагање за равноправност „хрватског“ језика, а затим је Матица хрватска марта 1971. отворено одустала од Новосадског

13 Зоран Лакић, „Црна Гора и `великосрпски хегемонизам“, у: *Велика Србија. Истине, заблуде, злоупотребе* (Ур. Василије Крстић и Марко Недић), СКЗ, Београд, 2003, стр. 270.

14 Према: *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.

споразума. У Уставу из 1974. године садржани су хрватски сепаратистички захтеви, па и они о језику; језик је сада *хрватски или српски*, као у време Штросмајера и Јагића.

Срби у Хрватској, иако конститутиван и са Хрватима равноправан народ, доживели су да им Хрвати по други пут присвајају њихов српски језик. И не само то; угашене су све српске културне и просветне установе; последња *Просејета* 1980. године.

На политичком плану статус и положај Срба у југословенској федералној јединици Хрватској био је уставно зајемчен; Хрватска је успостављена као двонационална држава Хрвата и Срба, као што је на пример Белгија држава Фламанаца и Валонаца, или Швајцарска тронационална држава Немаца, Италијана и Француза, или Босна и Херцеговина као тронационална држава Срба, Хрвата и (од 1967. године) Муслимана. Хрвати су, међутим, слично присвајању и крађи српског језика, исто учинили и са српским народом: одузели му конститутивност и свели га на националну мањину.

3. БОСАНСКИ „ГЕОПОЛИТИЧКИ ТРОУГОА“

Босна и Херцеговина у европској науци (до Берлинског конгреса, 1878) сматрана је за српски историјски, језички и етнографски простор. Када је Аустро-угарска окупирала Босну и Херцеговину, под изговором „цивилизаторске мисије у овај простор нереда и српских претензија“, Двојна монархија је све учинила да онемогући босанске муслимане у процесу њихове српске идентификације.¹⁵

Бењамин Калај (1839-1903) дошавши на чело окупационе управе у Босни и Херцеговини (1882) је, полазећи од Андрашијевих идеја „аустроугарског Балкана“ у Босни и Херцеговини, разрадио целовиту државну политику, која се заснивала на следећим тачкама: „стварање „босанске нације“ и босанског језика, утемељења духа „бошњаштва“ као политичке и националне идеологије, продубљавање јаза између православних Срба и муслимана и форсирање босанских муслимана и католика, постепено покатоличавање босанских муслимана, потискивање Срба под видом борбе против „великосрпске опасности“, колонизација страног, углавном римокатоличког живља у Босни Херцеговини“.¹⁶

15 Види шире: *О Србима муслиманске вероисповести*, Зборник радова (приредио Момчило Суботић) ИПС, Београд, 2012.

16 Види: Славенко Терзић, Реч на отварању скупа: *Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена*, Београд, САНУ, 1995. Према: Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, поглавље“О Калајевом Концепту „босанске нације“ и њеним савременим промотерима, ИПС, Београд, стр. 79.

Одличан познавалац српског језика, и писац књиге *Историја српског народа* (1882), Калај је напустио своје раније ставове о српском карактеру БиХ и развио тезу о постојању посебног бошњачког народа, као носиоца континуитета босанске државности. Калајева управа имала је задатак да угуши, тј. не дозволи да се код муслимана разбуди српска национална свест и да српске покрајине Босну и Херцеговину трајно искључи као фактор српског и југословенског уједињења.¹⁷

Позивањем на богумилско порекло босанских муслимана, што је представљало научни фалсификат употребљен у геополитичке сврхе, Калај је настојао да им обезбеди оно што нису имали, национални идентитет и историјски континуитет. Калајева „босанска нација“ представљала је политичку нацију, по узору на мађарску политичку нацију Јожефа Етвеша, термин који ће, у односу према Србима, прихватити и Хрвати, па је била и прва фаза у изградњи босанске нације. Калај није порицао српски карактер Босне и Херцеговине, али је преко тога прелазио из политичких разлога. Сматрао је да је реално водити политику босанске нације и због уверења да је српском народу прирођен дух сепаратизма. Водећи интелектуалци босанских муслимана данас босанску нацију и државу настоје да конституишу на Калајевим историјским и језичким фалсификатима. Оно што је историјска чињеница јесте да се од времена Аустроугарске окупације (1878) и Анексије БиХ (1908) у овим српским областима од једног – српског – народа формирао босански геополитички „троугао“, јер су од Срба католика постали Хрвати, а од Срба мухамеданаца Муслимани (Бошњаци), и та геополитичка константа актуелна је и у наше време. Посреди је идентитетско питање две одметнуте и преименоване гране српског народа, које је тешко решити политичким инструментима.

Треба истаћи и ово: „У споразуму 1901. (и 1902) муслиманска страна је захтевала да се призна као део српског етничитета, да се ћирилица усвоји и буде званично писмо, као и српски језик. Такође се захтевало да се католички досељеници, насељавани у Босни, од 1878. године са намером да се промени етничка и верска структура покрајина, морају протерати назад, одакле су дошли“. А таквих је према Екмечићу било око 240.000, и то немачког становништва који су у Босну дошли од 1878. до 1814. године, а одселили 1943, када је Хитлеровом Трећем рајху запретила смртна опасност од СССР-а.¹⁸ Одлуке турског султана и његове владе 1909. да ће

17 Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, поглавље: „О Калајевом концепту „босанске нације“ и њеним савременим промотерима“, ИПС, Београд, 2012, стр. 80.

18 *Печат Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорад Вучелић/Љиљана

се сматрати издајником ко буде и даље заступао ове идеје, поделиле су муслимански блок... Од 1909. се муслиманска омладина прикључује Србима.¹⁹

И даље: „Наши савременици су крајње оскудно обавештени о процесу германизовања Босне и Херцеговине. Ти су досељеници, након пораза под Стаљинградом 1943, повучени са Балкана. Пропали су пусти нацистички снови да ће источна граница Немачке после пораза Совјетског Савеза бити на Уралу, па се почело спасавати што се још могло спасити... Отуда празнина у свести данашњих људи да је „Млада Босна“ расла у земљи под притиском пуног германизовања.“²⁰

4. ЦРНОГОРСКО ОДМЕТАЊЕ ОД СРПСТВА

Док се Хрватима може замерити да су за свој књижевни језик узели туђи језик – српски – и назвали га хрватским именом, а свој одбацили, становницима *Босне и Херцеговине* то се не може замерити. Ову бившу југословенску републику насељава једнојезична популација која би, по европским стандардима, била третирана као један народ. Међутим, Титов режим је озваничио постојање у њој тобоже три народа: Срба (православци), Хрвата (римокатолици) и Муслимана (исламисти који себе од 1992. зову Бошњаци). И овде је назив језика до 1990. био српскохрватски/хрваткосрпски, а после рата је проглашено постојање три језика: српског, хрватског и босанског.

Као критеријум језичког идентитета узима се верска припадност, а не језичка обележја. Нико у Европи језике није идентификовао по верској припадности. И овде се говори „источнохерцеговачким дијалектом српског језика који се говори у целој Републици Српској, у целој бившој Републици Српској Крајини, на дубровачком подручју, у већем делу Црне Горе и у петини Републике Србије. Источнохерцеговачки дијалекат је моћна грана српског језика и од те истине се овде бежи као и у Хрватској.“²¹

У Црној Гори, која је поново постала самостална држава 2006, званични језик од 1992. до 2006, звао се српски. Као и пре *Новосадског споразума* (децембар 1954), сем у раздобљу између два светска рата када је назив језика био тронационалан: српско-хр-

Богдановић), Милорад Екмечић, „Мађарска завера“, Београд, 2018, стр. 116.

19 Исто, стр. 116-117.

20 Милорад Екмечић, исто, стр. 126.

21 Петар Милосављевић, „Обнова свести о српској језичкој заједници“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка, Ваљево, 2001, стр. 526.

ватско-словеначки. Већ смо поменули да су Црногорци у Титовој Југославији променили свој национални идентитет. Све до краја Другог светског рата били су по националности – сви Срби, а након комунистичког запоседања власти готово сви Црногорци. На попису 2004. око 39% становника Црне Горе се изјаснило као Црногорци, око 32% као Срби. Том приликом 64% се изјаснило да говори српским језиком, нешто преко 20% црногорским, а остали-бошњачким, хрватским и албанским језиком. Осим Албанаца сви остали имају, у ствари један језик, српски, али га данас различито називају. У Црној Гори се најбоље види сва апсурдност националне и језичке политике из југословенског периода. Посреди је потпуно произвољно национално одређивање: у истој породици једни се одређују као Срби, други као Црногорци, једни говоре српским, други црногорским језиком.²²

Треба истаћи да се Црна Гора 1992. референдумом изјаснила за заједничку државу са Србијом, тј. за СР Југославију, готово стопроцентно. Један од њених тадашњих челника, а данас неприкосновени лидер, Мило Ђукановић, одређивао се као Србин. Данас је он родоначелник антисрпске монтегринске политике, заговорник црногорског језика, црногорске нације и црногорске православне цркве. Ђукановић новоуведени назив црногорски језик оправдава чињеницом да је тако учињено у суседству (а суседство је Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија), где се употребљава исти језик, али се језик назива по држави: хрватски и босански. Неки други европски пример не би могао да наведе.

Јелица Стојановић у свом раду о идентитету и статусу српског језика у Црној Гори у прошлости и данас полази од закључка „... да простор садашње Црне Горе што се језика тиче, и са дијахроног и са синхроног аспекта, представља нераскидиви и саставни дио цјелокупног српског језичког простора. Због тога су садашњи процеси везани за покушај преименовања српског језика у Црној Гори неутемељени и промашени и што се лингвистичких, и што се соци-

22 Види шире: Јелица Стојановић, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско питање и србистика*, Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка-Ваљево 2007, стр. 287-301; и у: Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, поглавље: „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, ИПС, Београд 2012, стр. 189. Драга Бојовић, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско питање и србистика*, исто, стр. 311-327; Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, исто, поглавље: „Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, исто, стр. 189-190. Веселин Матовић, „Разголићно се стидуљак из заграде“, у: *Српско питање и србистика*, исто, стр. 302-304; Веселин Матовић, „Не може се ријека кроз дудук нагјерати“, у: *Српско питање и србистика*, исто, стр. 305-310.; Момчило Суботић, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, поглавље: Евроатлантско расрбљавање Црне Горе“, исто, стр. 190.

олингвистичких критеријума тиче“. Веселин Матовић је један од двадесетак професора српског језика из Никшића, који су најурени са посла због супротстављања преименовању српског у матерњи. Драга Бојовић, такође се бави феноменом „преименовања“ (доименовања, разименовања...) српског језика у Црној Гори, кроз „покушаје тумачења невјероватних политичких процеса у Црној Гори који су унизили достојанство и углед србистике, па и србокroatистике, грубо отевши питање језика и поступивши на крају по ускопарламентарној острашћености-проглашавањем „црногорског“ језика као „службеног“.²³

Круну на заједнички хрватско-црногорски подухват у фалсификовању историје, представља докторат о „црногорском“ језику, који је Аднан Терзић одбранио на Осјечком свеучилишту, на „хрватском“, а заправо на *српском* језику. Овај Бошњак је тако постао први доктор из области „црногорског“ језика, који је написао и бранио на једино могућем – *српском* језику.

Измишљеној нацији измишљен је нови језик – „црногорски“, ради намицања новог – црногорског идентитета. Новом народу и нова – „црногорска православна црква“. У тој новој држави њен дојучерашњи, једини државотворни народ, Срби, сад није ни народ ни национална мањина. У свему томе није недужна ни опозиција у Црној Гори, тј. српске странке и њихови лидери.

Када је реч о Црној Гори, за ову прилику да кажемо још ово. Полемишући са Ђиласовом тезом о црногорској националној „посебности“, Батрић Јовановић, својевремено популарни политичар из Црне Горе, истиче: „Културна традиција Црногораца – шта је то? Зар то нијесу њихове српске народне пјесме! Зар то нијесу култови Немањића, Милоша Обилића и Карађорђа! Зар то нијесу легенде о светоме Сави! Зар то није Косовки мит! Зар то нијесу њихови божихни, ускршњи, славски и погребни обичаји...“ Слично Батрићу Јовановићу²⁴, и Милорад Екмечић је уверен да је: „Црногорска нација формирана вољом југословенског комунистичког вођства да ослаби бројчану и територијалну величину српског фактора у Југославији“.²⁵ Ову констатацију признао је и стварни конструктор

23 Види: Драга Бојовић, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско питање и србистика*, Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка, Ваљево, 2007, стр. 325.

24 Батрић Јовановић, *Расрбљивање Црногораца. Стаљинов и Титов злочин*. Српска школска књига, Београд, 2003.

25 Милорад Екмечић, „Српски духовни простор на размеђу векова“, у: *Српски духовни простор*, Зборник радова АНУРС (Главни уредник академик Милорад Екмечић, Одговорни уредник академик Петар Мандић, Бања Лука, Српско Сарајево, 1999,

црногорске политичке нације Милован Тилас²⁶, уз све „заслуге“ његових претходника Секуле Дрљевића, Савића Марковића Штедимлије, и бројних следбеника на челу са Јавремом Брковићем, као и њеним дугогодишњим председником Милом Ђукановићем.

Данашња независна Црна Гора у евроатлантској визији замишљена је као инструмент евроатлантског геополитичког опкољавања Србије, као претходница која Србији треба да „отвори“ врата Евроатлантског савеза. Слична улога, којом би се извршио притисак на Србију да уђе у НАТО, намењена је БиХ и Републици Српској, која се пак, предвођена Милорадом Додиком, ослоњена на Русију и председника Путина снажно одупире овом пројекту. Црна Гора под вођством уцењеног Мила Ђукановића, на жалост, нема ту отпорну снагу. По том сценарију суседне српске земље треба да подстакну Србију да и сама постане чланица западне војно-политичке алијансе и да се непријатељски, као Ђукановићева Црна Гора, удаљи од Русије, а Русији онемогући приступ Јадранском мору. Јер, процењују на Западу, неће се ваљда Србија наћи на другој страни „барикаде“, против својих сународника.

У праву је историчар Раковић када каже да нема потребе да се око Подгоричке скупштине данас воде „ужарене полемике“²⁷ јер данашња Црна Гора нема ниједан критеријум, елемент и симбол државности који би чинио спону са Краљевином Црном Гором. Наиме, док су критеријуми, елементи и симболи државности Краљевине Црне Горе били изричито српски, ови који творе новостворену државност данашње Црне Горе – међународно признате 2006. године – сушта су супротност. Реч је о две различите државе које се парадоксално исто зову“²⁸.

5. САВРЕМЕНИ СРПСКИ ФИЛОЛОШКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ ПАРАДОКСИ

Мада разликовање српског и хрватског језика није ни тешко ни немогуће, не треба очекивати да ће то разликовање бити лако прихваћено, посебно са хрватске стране. Хрватска је 1994. у Унеску заштитила свој „хрватски“ језик, а неки њени лингвисти (Сњежана Кордић) у последње време настоје да успоставе некакав *Заједнич-*

26 Милован Тилас, *Његош, владика, мислилац, владар*, Београд, 1998.

27 Црногорски парламент је 3. децембра 2018. године поништио Одлуке Подгоричке скупштине од 26. новембра 1918. године.

28 Александар Раковић, „У Црној Гори до 1918. било нејасно само хоће ли Србе водити Петровићи, Обреновићи или Карађорђевићи“, fakti.org/sta-to-pisu/rakovic-u-crnoj-gorido-1918-bilo-nejasno-samo-hoce-li-srbe-voditi-petrovici-obrenovici-ili-karadjordjevici, 3. decembar 2018.

ки језик који би се пре свега односио на житеље Босне и Херцеговине, али и Србије, што значи да само Хрвати неоспорно имају свој језик, а Срби и бивши Срби у БиХ и Црној Гори имају некакав *заједнички*. Има у Србији неких књижевника и културних делатника који су прихватили ову ненаучну и геополитички мотивисану идеју. У питању је нездрава амбиција која се до сада за Хрвате показивала као плодносна: ширење језичког и етничког простора на рачун Срба, чиме се Србима одузима и језик, и књижевност, и територија, и народ. Те опасности Срби још увек нису довољно свесни, тачније: не дозвољава им се да буду свесни. Свест о овој опасности немају ни политичари, као што је немају ни филолози... Срби су у ситуацији да бране не само идентитет и интегритет свог језика и своје књижевности, него и свој национални идентитет...²⁹

Нажалост, сведоци смо актуелног филолошког парадокса у Србији са непосредним и негативним геополитичким последицама. Наиме, Европска *Повеља о регионалним или мањинским језицима*, усвојена у Стразбуру 1992. године, у Општим одредбама даје дефиницију мањинских и регионалних језика. У првом члану те дефиниције пише да су то они језици који „су традиционално у употреби на одређеној територији једне државе од стране држављана те државе који чине бројчано мању групу од остатка становништва те државе и који су различити од званичног језика те државе, што не укључује дијалекте званичног језика те државе или језике радника имиграната. Скупштина Републике Србије је на предлог своје стручне Комисије, а затим и Одбора за стандардизацију САНУ, прихватила ненаучан став да Хрвати, Буњевци, Бошњаци и Црногорци говоре друкчијим језиком од већинског српског становништва. То је политички став, који како рекосмо нема научно утемељење; другим речима, поменуте мањине говоре у основи истим језиком као и Срби у Србији, и њихов говор не разликује се толико од српског књижевног језика да би и сам био језички стандардизован. И сад имамо парадокс: у Србији је српски језик и већински и мањински: већински је кад њиме говоре Срби, а мањински кад истим тим, али преименованим, српским језиком, говоре поменуте мањине. И зато није нимало чудно, већ за српску геополитичку и државотворну мисао и праксу крајње штетно, кад Бошњаци у судским процесима траже тумача за превод са српског на „босански“ језик.

²⁹ Петар Милосављевић, *О разликовању српског и хрватског језика*, у: Српско питање и србистика II, *Логос-Бачка Паланка*, 2007, 102.

ЛИТЕРАТУРА

- Бојовић Драга, „Опет о „преименовању“ (доименовању, разименовању...) српског језика у Црној Гори, и још понечему“, у: *Српско питање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
- *Globus*, Zagreb, 28. сiječanj 1994.
- Дучић Јован, *Верујем у Бога и у Српство*, Дерета, Београд, 2004.
- Ђилас Милован, *Његош, владика, мислилац, владар*, Београд, 1998.
- Екмечић Милорад, „Српски духовни простор на размеђу векова“, у: *Српски духовни простор*, Зборник радова АНУРС (Главни уредник академик Милорад Екмечић, Одговорни уредник академик Петар Мандић, Бања Лука, Српско Сарајево, 1999.
- Јовановић Батрић, *Расрбљивање Црногораца. Стаљинов и Титов злочин*. Српска школска књига, Београд, 2003.
- Кнежевић Милош, „Геополитичко окружење СР Југославије“, у: *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
- Костић М. Лазо, *Крађа српског језика*, Баден, 1964.
- Крестић Василије, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848-1914*, НИП Политика, Београд, 1991.
- Лакић Зоран, „Црна Гора и `великосрпски хегемонизам`“, у: *Велика Србија. Истине, заблуде, злоупотребе* (Ур. Василије Крестић и Марко Недић), Српска књижевна задруга, Београд, 2003.
- Матовић Веселин, „Разголићо се стидуљак из заграде“, у: *Српско питање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
- Матовић Веселин, „Неможе се ријека кроз дудукнагјераги“, у: *Српско питање и србистика* (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево 2007.
- Милосављевић Петар, „Обнова свести о српској језичкој заједници“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка, Ваљево, 2001.
- Милосављевић Петар, *О разликовању српског и хрватског језика*, у: *Српско питање и србистика II*, Логос-Бачка Паланка, 2007.
- Мужичић Иван, *Хрватска политика и југословенска идеја*, Сплит, 1969.
- *О Србима муслиманске вероисповести*, (приредио Момчило Суботић), Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- *Печат Милорада Екмечића*, (главни и одговорни уредник Милорад Вучелић/Љиљана Богдановић), Милорад Екмечић, „Мађарска завера“, Београд, 2018.
- Раковић Александар, „У Црној Гори до 1918. било нејасно само хоће ли Србе водити Петровићи, Обреновићи или Карађорђевићи“, *fakti*.

org/sta-to-pisu/rakovic-u-crnoj-gori-do-1918-bilo-nejasno-samo-hoce-li-srbe-voditi-petrovici-obrenovici-ili-karadjordjevici, 3. decembar 2018.

- Стојановић Јелица, „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (некад и сад)“, у: *Српско питање и србистика*, (Зборник радова 1, приредили: Петар Милосављевић и Момчило Суботић), Бачка Паланка-Ваљево, 2007.
- Суботић Момчило, *Политичка мисао србистике*, поглавље: „Аустро-хрватски геополитички пројекат илирства и југословенства“, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Суботић Момчило, *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Терзић Славенко, „Реч на отварању скупа“: *Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена*, Београд, САНУ, 1995.

Момчило Суботић

PHILOLOGY AND GEOPOLITICS

Resume

In this paper author presented and proved the instrumentalization of philology for geopolitical purposes in Serbian ethno-linguistic and historical region. Firstly it was Croats who appropriated Serbian colloquial language and declared it as their own Croatian literate language in 19th century. Later in Titoist period in accord with this same pattern Muslims (since 1993 called Bosniaks) and Montenegrins did the same thing in the time of breaking and disintegration of Yugoslav state (1991-1995). The aim of this paper is to underline that appropriation and renaming of Serbian language that has created a new geopolitical position which is for the Serbs similar to their position in the period of occupation (1878) and annexion (1908) of Bosnia and Herzegovina by Austro-Hungarian monarchy. In the middle of the 19th century there appeared two kinds of Yugoslavism: Croatian and Serbian ones. Croatian idea of Yugoslavism was represented by Joseph Georg Strossmayer and together with Ludwig von Gay's Illyrian movement and Vatroslav Jagic's Serbo-Croatistics it represented the Austro-Croatian geopolitical project of Illyrism and Yugoslavism. Its objective was the enlargement of three counties (zupanija) of so-called „kajkavski“ dialectical Croatian region onto Slavonia, Dalmatia, Bosnia and Herzegovina... That was the real meaning of Strossmayer's Yugoslavism. This Austro-Croatian geopolitical project could not have been achieved without appropriation of Serbian language. Serbian

idea of Yugoslavism (T. Pavlovic, J. Subotic) argued that the South Slavs consisted of four nations – Slovenians, Croats, Serbs and Bulgarians (while Strossmayer omitted the Bulgarians from his project, as they were not under Austrian rule), and that they differed from each other by the language which they considered to be the basis of political and state constitution. They thought that these nations could have formed cultural and even political and state liasons but in the way that they had held border among themselves in line with the linguistic principle. That was the real meaning of the Serbian idea of Yugoslavism and it was generally accepted in the Serbian political and social public up to the outbreak of the First World War.

Unfortunately, Pasic and Serbian government, as well as one part of Serbian intelligence, had accepted the unscientific Croatian Strossmayer-Jagic's idea of the existence of "the nation with three names", which in the outcome caused extremely negative consequences for the Serbs. In Bosnia and Herzegovina the Austro-Hungarian colonial government (Benjamin von Kállay, 1882-1903) did the same thing in the ethnolinguistic and political plan and it prevented Serbian identification of Bosnian Muslims and Roman-Catholics. It was Kállay, who himself in his book *History of Serbs* (1882) had proved ethnographic Serbianhood of Bosnia and Herzegovina, who promoted the idea on „Bosnian nation“ and „Bosnian language“ and in that very period there was established the Bosnian „geopolitical triangle“ in which as the time went by the Bosnian Roman-Catholic Serbs and Muslim Serbs were formed and presented as the Croats and Muslims (from 1993 Bosniaks). Separation of the Montenegrins from Serbianhood by renaming of the Serbian language and construction of so-called Montenegrin language, as well as the separation of the Montenegrin orthodox church and other unfounded attributes of the Montenegrin nation is the result of the pressure of powerful Western forces and weak resistant power of blackmailed Montenegrin government. Current Monte Negro figures as an instrument of NATO alliance in the process of geopolitical encirclement of Serbia and its suppression from the Adriatic Sea, which in fact is a global geopolitical message addressed to Russia.

Keywords: Philology, Geopolitics, Croatian Idea of Yugoslavism, Serbian Idea of Yugoslavism, Idea of the "three-named people", Bosnian "geopolitical triangle", Montenegro.